

भारतीय साक्ष अधिनियम, 2023 व भारतीय साक्ष पुरावा अधिनियम, 1872
नवीन व जुनी कलमे: तुलनात्मक तक्ता

भारतीय साक्ष अधिनियम, 2023 (2023 चा 47)		भारतीय साक्षी पुरावा अधिनियम 1872 (1872 चा 1)	
भाग एक प्रकरण एक: प्रारंभिक			
1	संक्षिप्त नाव, प्रयुक्ती व प्रारंभ	1	संक्षिप्त नाव, विस्तार व प्रारंभ
2	व्याख्या	3	निर्वाचन खंड
2	व्याख्या	4	गृहीत धरता येईल
भाग दोन प्रकरण दोन: तथ्यांच्या संबंधतेविषयी			
3	वादतथ्यांचा व संबंध तथ्यांचा पुरावा देता येईल	5	वादतथ्यांचा व संबंध तथ्यांचा पुरावा देता येईल
जवळून संबंधित आलेली तथ्ये			
4	एकाच घडामोडीचा भाग असणा-या तथ्यांची संबंधता	6	एकाच घडामोडीचा भाग असणा-या तथ्यांची संबंधता
5	वादतथ्ये घडुन येण्याचा प्रसंग कारण किंवा परिणाम असणारी तथ्ये किंवा संबंध तथ्ये	7	वादतथ्याचा प्रसंग, कारण किंवा परिणाम असणारी तथ्ये
6	हेतु, पूर्वतयारी आणि पूर्वीचे किंवा नंतरचे वर्तन	8	हेतु-पूर्वतयारी आणि पूर्वीचे किंवा नंतरचे वर्तन
7	वादतथ्य किंवा संबंध तथ्यांचा खुलासा किंवा ती प्रस्तुत करण्यासाठी तरु असलेली तथ्ये	9	संबंध तथ्यांचा खुलासा किंवा ती प्रस्तुत करण्यासाठी जरु असलेली तथ्ये
8	कटवाल्याने सामाईक बेताला अनुलक्षून केलेली वक्तव्ये किंवा कृती	10	कटवाल्याने सामाईक बेताला अनुलक्षून केलेली वक्तव्ये किंवा कृती
9	अन्यथा संबद्ध नसलेली तथ्ये केव्हा संबद्ध होतात	11	एरव्ही संबद्ध नसलेली तथ्ये केव्हा संबद्ध होतात
10	नुकसानीच्या दाव्यांमध्ये रक्कम निर्धारित करणे न्यायालयाला शक्य होण्याच्या कामी साधक अशी तथ्ये संबद्ध असतात	12	नुकसानीच्या दाव्यांमध्ये रक्कम ठरविण्यासाठी- न्यायालयास मदत करणारी तथ्ये संबद्ध असतात
11	एखादा हक्क किंवा रूढी याबाबत प्रश्न असेल तेव्हा संबद्ध असलेली तथ्ये	13	एखादा हक्क किंवा रूढी ठरविण्याकरिता संबद्ध तथ्ये

12	मानसिक किंवा शारीरिक अवस्था अथवा शारीरिक संवेदना यांचे अस्तित्व दर्शवणारी तथ्ये	14	मानसिक किंवा शारीरिक अवस्था अथवा शारीरिक संवेदना यांचे अस्तित्व दर्शविणारी तथ्ये
13	एखादी कृती अभावित होती की उद्देशपूर्वक होती या प्रश्नाशी संबंधित तथ्ये	15	एखादी कृती अभावित होती की उद्देशपूर्वक होती
14	व्यवहारक्रमाचे अस्तित्व केव्हा संबद्ध असते	16	व्यवहार क्रमाचे अस्तित्व केव्हा संबद्ध असते
कबुली			
15	"कबुली" याची व्याख्या	17	"कबुली" याची व्याख्या
16	कार्यवाहीतील पक्षकाराची किंवा त्याच्या अभिकर्त्याची कबुली	18	कार्यवाहीतील पक्षकाराची किंवा त्याच्या प्रतिनिधीची कबुली
17	ज्या व्यक्तीचे दाव्यातील पक्षकारांच्या संबंधातील स्थान शाबीत केले पाहिजे त्यांनी दिलेल्या कबुल्या	19	ज्या व्यक्तीचे दाव्यातील पक्षकारांच्या संबंधातील स्थान शाबीत केले पाहिजे त्यांनी दिलेल्या कबुल्या
18	दाव्यातील पक्षकाराने स्पष्टपणे सुबित केलेल्या व्यक्तीची कबुली	20	दाव्यातील पक्षकाराने स्पष्टपणे सूचित केलेल्या व्यक्तीची कबुला
19	कबुली देणाऱ्या व्यक्तीविरुद्ध आणि त्यांच्याकडून किंवा त्यांच्यावतीने कबुल्यांची शाबिती	21	कबुली देणाऱ्या व्यक्तिविरुद्ध आणि त्याच्याकडून किंवा त्याच्यातर्फे कबुल्यांची शाबिती
20	दस्तऐवजांच्या मजकुराबाबतच्या तोंडी कबुल्या केव्हा संबद्ध असतात	22	दस्तऐवजांच्या मजकुराबाबत तोंडी कबुल्या केव्हा संबद्ध असतात
21	दिवाणी प्रकरणांमध्ये कबुली केव्हा संबद्ध	23	दिवाणी दाव्यांमध्ये कबुली केव्हा संबद्ध
22	प्रलोभन, धमकी, जबरदस्ती किंवा वचन याद्वारे मिळालेला कबुली जबाब फौजदारी कार्यवाहीत केव्हा असंबद्ध	24	प्रलोभन, धमकी किंवा वचन याद्वारे मिळालेली कबुली-जबाब फौजदारी कार्यवाहीत केव्हा असंबद्ध
22	परंतुक पहिले प्रलोभन, धमकी किंवा वचन याद्वारे मिळालेला कबुली-जबाब फौजदारी कार्यवाहीत केव्हा असंबद्ध	28	प्रलोभन, धमकी, किंवा वचन यामुळे झालेला परिणाम नाहीसा झाल्यानंतर दिलेला कबुलीजबाब संबद्ध
22	परंतुक पहिले प्रलोभन, धमकी, जबरदस्ती किंवा वचन याद्वारे मिळालेला कबुली जबाब फौजदारी कार्यवाहीत केव्हा असंबद्ध	29	अन्यथा संबद्ध असलेला कबुलीजबाब हा गुप्ततेचे वचन इत्यादी कारणांमुळे असंबद्ध व्हावयाचा नाही
23(1)	पोलीस अधिकाऱ्यापुढे दिलेला कबुलीजबाब	25	पोलीस अधिकाऱ्यापुढे दिलेला कबुलीजबाब शाबीत करावयाचा नाही

23(2)	पोलीस अधिकाऱ्यापुढे दिलेला कबुलीजबाब	26	पोलिसांच्या हवालतीत असताना आरोपीने दिलेला कबुलीजबाब त्याच्याविरुद्ध शाबीत करावयाचा नाही
२३(२) परंतुक	पोलीस अधिकाऱ्यापुढे दिलेला कबुलीजबाब	27	आरोपीकडून मिळालेल्या माहितीपैकी किती भाग शाबीत करता येईल
24	कबुलीजबाब देणारी व्यक्ती व तिच्या जोडीला त्याच अपराधाबद्दल न्यायचौकशीधीन असलेल्या अन्य व्यक्ती यांना बाधक असा कबुलीजबाब शाबीत झाला असता तो विचारात घेणे	30	कबुलीजबाब देणारी व्यक्ती व तिच्या जोडीला त्याच अपराधाबद्दल संपरीक्षाधीन असलेल्या अन्य व्यक्ती यांना बाधक असा कबुलीजबाब शाबीत झाला असता तो विचारात घेणे
25	कबुल्या हा निर्णायक पुरावा नाही, परंतु त्या प्रतिष्ठंभात्मक होऊ शकतील	31	कबुल्या हा निर्णायक पुरावा नाही, परंतु त्या प्रतिष्ठंभात्मक होऊ शकतील
ज्यांना साक्षीदार म्हणून बोलावणे शक्य नसते, त्या व्यक्तींनी केलेली कथने			
26	जी व्यक्ती मरण पावली आहे किंवा जिचा शोध लागू शकत नाही, इ अशा व्यक्तीने केलेले संबद्ध तथ्याचे कथन हे ज्यांमध्ये संबद्ध असते अशी प्रकरणे	32	ज्यांना साक्षीदार म्हणून बोलावणे शक्य नसते, त्या व्यक्तींनी केलेली कथने, जी व्यक्ती मरण पावली आहे किंवा जिचा शोध लागू शकत नाही, इ अशा व्यक्तीने केलेले संबद्ध तथ्याचे कथन हे ज्यांमध्ये संबद्ध असते अशी कामे
27	विवक्षित पुराव्यात नमूद केलेल्या तथ्यांची नंतरच्या कार्यवाहीत शाबिती करण्यासाठी तो पुरावा संबद्ध असणे	33	विवक्षित पुराव्यात नमूद केलेल्या तथ्यांची नंतरच्या कार्यवाहीत शाबिती करण्यासाठी तो पुरावा संबद्ध असणे
विशेष परिस्थितीत केलेली कथने			
28	हिशोबाच्या पुस्तकातील नोंदी केव्हा संबद्ध असतात	34	हिशोबाच्या पुस्तकातील नोंदी इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात ठेवलेल्या नोंदीसह केव्हा संबद्ध
29	कर्तव्य पार पाडताना सार्वजनिक दफ्तरात किंवा वीजकीय (इलेक्ट्रॉनिक) अभिलेखात केलेल्या नोंदीची संबद्धता	35	कर्तव्य पार पाडताना सार्वजनिक दफ्तरात किंवा इलेक्ट्रॉनिक अभिलेखात केलेली नोंद
30	भूनकाशे, तक्ते व आराखडे यांतील कथनांची संबद्धता	36	भूनकाशे - तक्ते - आराखडे यांतील कथनांची संबद्धता
31	विवक्षित अधिनियमांमध्ये किंवा अधिसूचनांमध्ये अंतर्भूत असलेल्या सार्वजनिक स्वरूपाच्या तथ्याबाबतच्या कथनाची संबद्धता	37	विवक्षित अधिनियमांमध्ये किंवा अधिसूचनांमध्ये अंतर्भूत असलेल्या सार्वजनिक स्वरूपाच्या तथ्याबाबतच्या कथनाची संबद्धता

32	वीजकीय (इलेक्ट्रॉनिक)किंवा संगणकीय तंत्र स्वरुपासह विधीग्रंथामध्ये अंतर्भूत असलेल्या कोणत्याही कायद्यासंबंधीच्या कथनांची संबद्धता	38	विधीग्रंथामध्ये अंतर्भूत असलेल्या कोणत्याही कायद्यासंबंधीच्या कथनांची संबद्धता
कथनांपैकी किती भाग शाबीत करावयाचा			
33	जेव्हा कथन हे एखाद्या संभाषणाचा, दस्तऐवजाचा, वीजकीय अभिलेखाचा, पुस्तकाचा किंवा पत्रांच्या अगर कागदपत्रांच्या मालिकेचा भाग असेल तेव्हा कोणता पुरावा द्यावयाचा	39	जेव्हा कथन हे एखाद्या संभाषणाचा, दस्तऐवजाचा, पुस्तकाचा किंवा पत्रांच्या अगर कागदपत्रांच्या मालिकेचा भाग असेल तेव्हा कोणता पुरावा द्यावयाचा
न्यायालयांचे न्यायनिर्णय केव्हा संबद्ध असतात			
34	आधीचे न्यायनिर्णय हे दुसऱ्या दाव्यास किंवा न्यायचौकशीस आडकाठी करण्याच्या दृष्टीने संबद्ध	40	आधीचे न्यायनिर्णय हे दुसऱ्या दाव्यास किंवा संपरीक्षेस आडकाठी करण्याच्या दृष्टीने संबद्ध
35	संप्रमाणविषयक इ अधिकारितांमधील विवक्षित न्यायनिर्णयांची संबद्धता	41	संप्रमाणविषयक इ अधिकारितांमधील विवक्षित न्यायनिर्णयांची संबद्धता
36	कलम ३५ मध्ये उल्लेखिलेल्यांहून अन्य न्यायनिर्णय, आदेश किंवा हुकूमनामे यांची संबद्धता व परिणाम	42	कलम ४१ मध्ये उल्लेखिलेल्यांहून अन्य न्यायनिर्णय, आदेश किंवा हुकूमनामे यांची संबद्धता
37	कलमे ३४, ३५ आणि ३६ यांमध्ये नमुद केलेल्यांहून अन्य न्यायनिर्णय इत्यादी केव्हा संबद्ध असतात	43	कलमे ४० ते ४२ मधील वगळता अन्य न्यायनिर्णय वगैरे केव्हा संबद्ध असतात
38	न्यायनिर्णय वगैरे देताना कपट किंवा संगनमत झाल्याचे अगर न्यायालय अक्षम असल्याचे शाबीत करता येते	44	न्यायनिर्णय वगैरे देताना कपट किंवा संगनमत झाल्याचे अगर न्यायालय अक्षम असल्याचे शाबीत करता येते
त्रयस्थ व्यक्तींचे मते किंवा संबद्ध			
39(1)	तज्ज्ञाची मते	45	तज्ज्ञाची मते
39(2)	तज्ज्ञाची मते	45(अ)	वीजकीय (इलेक्ट्रॉनिक) पुराव्याच्या परीक्षकाचे मत
40	तज्ज्ञांचे मतांशी संबंधित तथ्ये	46	तज्ज्ञांचे मतांशी संबंधित तथ्ये
41(1)	हस्ताक्षराबद्दलचे आणि स्वाक्षरीबद्दलचे मत केव्हा संबद्ध	47	हस्ताक्षराबद्दलचे मत केव्हा संबद्ध
41(2)	हस्ताक्षराबद्दलचे आणि स्वाक्षरीबद्दलचे मत केव्हा संबद्ध	47-अ	डिजिटल सही संदर्भात मत केव्हा संबद्ध असते

42	हक्काच्या किंवा रूढीच्या अस्तित्वाबाबतचे मत केव्हा संबद्ध	48	हक्काच्या किंवा रूढीच्या अस्तित्वाबाबतचे मत केव्हा संबद्ध
43	परिपाठ, तत्त्वप्रणाली वगैरेबाबत मते केव्हा संबद्ध	49	परिपाठ तत्त्वप्रणाली वगैरेबाबत मते केव्हा संबद्ध
44	नातेसंबंधाबाबतचे मत केव्हा संबद्ध	50	नात्याबाबतचे मत केव्हा संबद्ध
45	मतामागील कारणे केव्हा संबद्ध	51	मतामागील कारणे केव्हा संबद्ध
चारीत्र्य केव्हा संबद्ध			
46	ज्या वर्तनाचा आरोप केला असेल ते शाबीत करण्याच्या बाबतीत दिवाणी प्रकरणांमध्ये चारित्र्य असंबद्ध	52	ज्या वर्तनाचा आरोप केला असेल ते शाबीत करण्याच्या बाबतीत दिवाणी कामात चारित्र्य असंबद्ध
47	फौजदारी प्रकरणांमध्ये चांगले पूर्वचारित्र्य संबद्ध	53	फौजदारी कामामध्ये चांगले पूर्वचारित्र्य संबद्ध
48	विवक्षित प्रकरणांमध्ये चारित्र्य किंवा पूर्व लैंगिक अनुभव याचा साक्षीपुरावा संबद्ध नसणे	53-अ	विवक्षित प्रकरणी चारित्र्य किंवा पूर्व लैंगिक अनुभव याचा साक्षीपुरावा संबद्ध नसणे
49	उत्तरादाखल संबद्ध असेल तेवढे खेरीजकरून एरव्ही वाईट पूर्वचारित्र्य संबद्ध नाही	54	उत्तरादाखल संबद्ध असेल तेवढे खेरीजकरून एरव्ही वाईट पूर्वचारित्र्य संबद्ध नाही
50	नुकसानीवर ज्यामुळे परिणाम होतो असे चारित्र्य	55	नुकसानीवर ज्यामुळे परिणाम होतो असे चारित्र्य
भाग तीन - शाबिती प्रकरण तीन		भाग दोन -शाबितीविषयी प्रकरण तीन	
शाबीत करण्याची आवश्यकता नाही अशी तथ्ये		शाबीत करण्याची आवश्यकता नाही अशी तथ्ये	
51	न्यायिक दखल घेण्याजोगे तथ्य शाबीत करण्याची आवश्यकता नाही	56	न्यायिक दखल घेण्याजोगे तथ्य शाबीत करण्याची आवश्यकता नाही
52	न्यायालयाने ज्यांची न्यायिक दखल घेतलीच पाहिजे अशी तथ्ये	57	न्यायिक दखल घेतलीच पाहिजे अशी तथ्ये
53	कबूल केलेली तथ्ये शाबीत करण्याची आवश्यकता नाही	58	कबूल केलेली तथ्ये शाबीत करण्याची आवश्यकता नाही
प्रकरण चार : तोंडी पुराव्याविषयी			
54	तोंडी पुराव्याने तथ्यांची शाबिती	59	तोंडी पुराव्याने तथ्यांची शाबिती
55	तोंडी पुरावा प्रत्यक्ष असला पाहिजे	60	तोंडी पुरावा प्रत्यक्ष असला पाहिजे

प्रकरण पाच: लेखी पुराव्याविषयी

56	दस्तऐवजांमधील मजकुराची शाबिती	61	दस्तऐवजांमधील मजकुराची शाबिती
57	अव्वल पुरावा	62	अव्वल पुरावा
58	अव्वल पुरावा	63	अव्वल पुरावा
59	अव्वल पुराव्याने दस्तऐवजाची शाबिती	64	अव्वल पुराव्याने दस्तऐवजाची शाबिती
60	ज्यांमध्ये दस्तऐवजासंबंधीचा दुय्यम पुरावा देता येईल अशी प्रकरणे	65	दस्तऐवजासंबंधी दुय्यम पुरावा देता येईल असे प्रसंग
61	वीजकीय (इलेक्ट्रॉनिक) किंवा संगणकीय तंत्राने केलेले अभिलेख	--	--
62	वीजकीय (इलेक्ट्रॉनिक) अभिलेखाच्या पुराव्यासंबंधी विशेष तरतुदी	65-अ	इलेक्ट्रॉनिक अभिलेखाच्या पुराव्यासंबंधी विशेष तरतुदी
63	वीजकीय (इलेक्ट्रॉनिक) अभिलेखाची ग्राह्यता	65-ब	इलेक्ट्रॉनिक अभिलेखाची ग्राह्यता
64	दस्तऐवज हजर करण्याबाबतच्या नोटिशीचे नियम	66	दस्तऐवज हजर करण्याबाबतच्या नोटिशीविषयीचे नियम
65	हजर केलेला दस्तऐवज जिने स्वाक्षरित केला किंवा लिहिला असल्याचे अभिकथन करण्यात आले असेल त्या व्यक्तीच्या स्वाक्षरीची आणि हस्ताक्षराची शाबिती	67	हजर केलेला दस्तऐवज जिने स्वाक्षरित केला किंवा लिहिला असल्याचे अभिकथन करण्यात आले असेल त्या व्यक्तीच्या स्वाक्षरीची आणि हस्ताक्षराची शाबिती
66	वीजकीय (इलेक्ट्रॉनिक) स्वाक्षरी संदर्भात शाबिती	67-अ	डिजीटल सही संदर्भात शाबिती
67	जो दस्तऐवज साक्षांकित करणे कायदानुसार आवश्यक केले आहे त्याचे निष्पादन झाल्याची शाबिती	68	जो दस्तऐवज साक्षांकित करणे कायदानुसार आवश्यक केले आहे त्याचे निष्पादन झाल्याची शाबिती
68	साक्ष घालणारा एकही साक्षीदार उपलब्ध होत नसेल त्या बाबतीतील शाबिती	69	साक्ष घालणारा एकही साक्षीदार उपलब्ध होत नसेल त्या बाबतीतील शाबिती
69	साक्षांकित दस्तऐवजातील पक्षाकडून निष्पादनाची कबुली	70	साक्षांकित दस्तऐवजातील पक्षाकडून निष्पादनाची कबुली
70	साक्ष घालणारा साक्षीदार निष्पादन झाल्याचे नाकबूल करतो त्याबाबतीतील शाबिती	71	साक्ष घालणारा साक्षीदार निष्पादन झाल्याचे नाकबूल करतो, त्याबाबतीतील शाबिती
71	जो दस्तऐवज साक्षांकित करणे कायदानुसार आवश्यक नाही, त्याची शाबिती	72	जो दस्तऐवज साक्षांकित करणे कायदानुसार आवश्यक नाही, त्याची शाबिती
72	स्वाक्षरी, लिखाण किंवा माहोर या, कबुल केलेल्या किंवा शाबीत केलेल्या नमुन्याशी ताडुन पाहणे	73	स्वाक्षरी, लिखाण किंवा मोहोर या, कबुल केलेल्या किंवा शाबीत केलेल्या नमुन्याशी ताडुन पाहणे

73	संगणकीय तंत्राने केलेल्या स्वाक्षरीच्या पडताळणीची शाबिती	73-अ	डिजीटल सहीच्या पडताळणीत शाबिती
सार्वजनिक दस्तऐवज			
74(1)	सार्वजनिक आणि खाजगी दस्तऐवज	74	सार्वजनिक दस्तऐवज
74(2)	सार्वजनिक आणि खाजगी दस्तऐवज	75	खाजगी दस्तऐवज
75	सार्वजनिक दस्तऐवजांच्या प्रमाणित प्रती	76	सार्वजनिक दस्तऐवजांच्या प्रमाणित प्रती
76	प्रमाणित प्रती हजर करून दस्तऐवजाची शाबिती	77	प्रमाणित प्रती हजर करून दस्तऐवजाची शाबिती
77	इतर अधिकृत दस्तऐवजाची शाबिती	78	अधिकृत दस्तऐवजांची शाबिती
दस्तऐवजासंबंधीचे गृहीतके			
78	प्रमाणित प्रतींच्या खरेपणासंबंधीची गृहीतके	79	प्रमाणित प्रतींच्या खरेपणासंबंधीची गृहीतके
79	पुराव्याची नोंद इत्यादी म्हणून हजर केलेल्या दस्तऐवजासंबंधी गृहीतक	80	पुराव्याची नोंद म्हणून हजर केलेल्या दस्तऐवजासंबंधी गृहीतक
80	राजपत्रे, वृत्तपत्रे व अन्य दस्तऐवज यासंबंधीचे गृहीतक	81	राजपत्रे, वृत्तपत्रे, संसदेचे खाजगी अधिनियम व अन्य दस्तऐवज यासंबंधीचे गृहीतक
81	बीजकीय (इलेक्ट्रॉनिक) किंवा संगणकीय अभिलेख स्वरूपातील राजपत्रे यासंबंधी गृहीतक	81-अ	इलेक्ट्रॉनिक नमुन्यामधील राजपत्रांचे संदर्भात अनुमान
82	शासनाच्या प्राधिकारान्वये तयार केलेले नकाशे किंवा आराखडे यासंबंधी गृहीतक	83	शासनाच्या प्राधिकारान्वये तयार केलेले नकाशे किंवा आराखडे
83	कायद्यांचे संग्रह व निर्णयांची प्रतिवृत्ते यासंबंधी गृहीतक	84	कायद्यांचे संग्रह व निर्णयाची प्रतिवृत्ते यासंबंधी गृहीतक
84	मुखत्यारनाम्यासंबंधी गृहीतक	85	मुखत्यारनाम्यासंबंधी गृहीतक
85	वीजकीय (इलेक्ट्रॉनिक) कराराबाबत गृहीतक	85-अ	इलेक्ट्रॉनिक कराराबाबत गृहीतक
86	वीजकीय (इलेक्ट्रॉनिक) अभिलेख आणि वीजकीय (इलेक्ट्रॉनिक) स्वाक्षऱ्या यांच्या संदर्भातले गृहीतक	85-ब	इलेक्ट्रॉनिक अभिलेख आणि डिजीटल सहा यांच्या संदर्भातले गृहीतक
87	वीजकीय (इलेक्ट्रॉनिक) स्वाक्षरीच्या प्रमाणपत्राचे गृहीतक	85-क	डिजीटल सही दाखल्याचे गृहीतक
88	विदेशी न्यायिक अभिलेखाच्या प्रमाणित प्रतीसंबंधी गृहीतक	86	विदेशी न्यायिक अभिलेखाच्या प्रमाणित प्रतीसंबंधी गृहीतक
89	पुस्तके, भूनकाशे व सागरी नकाशे यासंबंधी गृहीतक	87	पुस्तके, भूनकाशे व सागरी नकाशे यासंबंधी गृहीतक
90	वीजकीय (इलेक्ट्रॉनिक) संदेशाबाबत गृहीतक	88-अ	इलेक्ट्रॉनिक संदेशाबाबत गृहीतक

91	हजर न केलेले दस्तऐवज, इत्यादींच्या रीतसर निष्पादनासंबंधी गृहीतक	89	हजर न केलेले दस्तऐवज, इत्यादींच्या रीतसर निष्पादनासंबंधी गृहीतक
92	तीस वर्षापूर्वीच्या दस्तऐवजासंबंधी गृहीतक	90	तीस वर्षापूर्वीच्या दस्तऐवजासंबंधी गृहीतक
93	पाच वर्षापूर्वीच्या वीजकीय (इलेक्ट्रॉनिक) अभिलेखांसंबंधी गृहीतक	90-अ	पाच वर्षापूर्वीचा जुन्या इलेक्ट्रॉनिक अभिलेखांकरता गृहीतक
प्रकरण - सहा			
लेखी पुराव्यामुळे तोंडी पुरावा अपवर्जित होणे			
94	संविदांच्या, देणग्यांच्या व अन्य संपत्तीव्यवस्थांच्या ज्या अटी दस्तऐवजांच्या रूपात लेखनिविष्ट केलेल्या असतील त्यांचा पुरावा	91	संविदांच्या, देणग्यांच्या व अन्य संपत्तीव्यवस्थांच्या ज्या अटी दस्तऐवजांच्या रूपात लेखनिविष्ट केलेल्या असतील त्यांचा पुरावा
95	तोंडी कराराचा पुरावा वगळणे	92	तोंडी कराराचा पुरावा वगळणे
96	संदिग्ध दस्तऐवज स्पष्ट किंवा त्यात सुधारणा करणारा पुरावा वगळणे	93	संदिग्ध दस्तऐवज स्पष्ट किंवा त्यात सुधारणा करणारा पुरावा वगळणे
97	विद्यमान तथ्यांना दस्तऐवज लागू करण्याविरुद्ध असलेला पुरावा वगळणे	94	विद्यमान तथ्यांना दस्तऐवज लागू करण्याविरुद्ध असलेला पुरावा वगळणे
98	विद्यमान तथ्यांचा अर्थ लागत नसलेल्या दस्तऐवजासंबंधी पुरावा	95	विद्यमान तथ्यांना दस्तऐवज लागू करण्याविरुद्ध असलेला पुरावा वगळणे
99	अनेक व्यक्तींपैकी फक्त एकाच व्यक्तीला जी भाषा लागू असू शकते ती भाषा कोणाला लागू पडते त्यासंबंधी पुरावा	96	अनेक व्यक्तींपैकी फक्त एकाच व्यक्तीला जी भाषा लागू असू शकते ती भाषा कोणाला लागू पडते त्यासंबंधी पुरावा
100	सर्वच्या सर्व शब्दयोजना ज्या दोन तथ्यसमूहांपैकी कशालाही नेमकेपणाने लागू पडत नाही त्यांपैकी एकाला ती लागू करण्यासंबंधी पुरावा	97	सर्वच्या सर्व शब्दयोजना ज्या दोन तथ्यसमूहांपैकी कशालाही नेमकेपणाने लागू पडत नाही त्यांपैकी एकाला ती लागू करण्यासंबंधी पुरावा
101	दुर्वाच्य लिखित चिन्हे, इत्यादींच्या अर्थासंबंधी पुरावा	98	दुर्वाच्य लिखित चिन्हे, इत्यादींच्या अर्थासंबंधी पुरावा
102	दस्तऐवजातील अटींमध्ये बदल करणाऱ्या कराराचा पुरावा कोणाला देता येईल	99	दस्तऐवजातील विबंधांमध्ये बदल करणाऱ्या कराराचा पुरावा कोणाला देता येईल
103	मृत्युपत्रांसंबंधी भारतीय उत्तराधिकार अधिनियमात ज्या तरतुदी असतील, त्यांची व्यावृत्ती	100	मृत्युपत्रासंबंधी 'भारतीय उत्तराधिकार अधिनियमा'त जे उपबंध असतील, त्यांची व्यावृत्ती
भाग चार पुरावा हजर करणे व पुराव्याचा परिणाम प्रकरण सातःशाबितीची जबाबदारी			
104	शाबितीची जबाबदारी	101	शाबितीची जबाबदारी
105	शाबितीची जबाबदारी कोणावर असते	102	शाबितीची जबाबदारी कोण
106	विशिष्ट तथ्याबाबत शाबितीची जबाबदारी	103	विशिष्ट तथ्याबाबत शाबितीची जबाबदारी

107	पुरावा स्वीकार्य होण्यासाठी शाबीत करावयाचे तथ्य शाबीत करण्याची जबाबदारी	104	पुरावा स्वीकार्य होण्यासाठी शाबीत करावयाचे तथ्य शाबीत करण्याची जबाबदारी
108	आरोपीचा खटला अपवादांतर्गत येतो हे शाबीत करण्याची जबाबदारी	105	आरोपीचा खटला अपवादांमध्ये पडतो हे त्याने दाखविणे
109	विशेषकरून माहीतीच्या कक्षेत असलेले तथ्य शाबीत करण्याची जबाबदारी	106	विशेषकरून माहीतीच्या कक्षेत असलेले तथ्य शाबीत करण्याची जबाबदारी
110	मागील तीस वर्षांच्या कालावधीत केव्हातरी जी हयात असल्याचे ज्ञात आहे त्या व्यक्तीचा मृत्यू शाबीत करण्याची जबाबदारी	107	मागील तीस वर्षांच्या कालावधीत केव्हातरी जी हयात असल्याचे ज्ञात आहे त्या व्यक्तीचा मृत्यू शाबीत करण्याची जबाबदारी
111	सात वर्षे जिचा ठावठिकाणा कळलेला नाही ती व्यक्ती हयात आहे हे शाबीत करण्याची जबाबदारी	108	सात वर्षे जिचा ठावठिकाणा कळलेला नाही ती व्यक्ती हयात आहे हे शाबीत करण्याची जबाबदारी
112	भागीदार, जमीनमालक व भाडेकरू, प्रकर्ता व अभिकर्ता यांच्या बाबतीत त्यांच्या आपसांतील संबधाबाबत शाबितीची जबाबदारी	109	भागीदार, जमीनमालक व भाडेकरू, प्रकर्ता व अभिकर्ता यांच्या बाबतीत त्यांच्या आपसांतील संबधाबाबत शाबितीची जबाबदारी
113	मालकीसंबंधी शाबितीची जबाबदारी	110	मालकीसंबंधी शाबितीची जबाबदारी
114	जेथे एक पक्ष कर्तव्यापेक्षा विश्वासाच्या नात्याने संबधित असेल तेथे, संव्यवहारातील सद्भावाची शाबिती	111	जेथे एक पक्ष कर्तव्यापेक्षा विश्वासाच्या नात्याने संबधित असेल तेथे, संव्यवहारातील सद्भावाची शाबिती
115	विवक्षित अपराधासंबंधीचे गृहीतक	111-अ	विवक्षित अपराधासंबंधीचे गृहीतक
116	वैवाहिक जीवनाच्या काळात जन्म हा औरसतेचा निर्णायक पुरावा	112	वैवाहिक जीवनाच्या काळात जन्म हा औरसतेचा निर्णायक पुरावा
117	विवाहीत स्त्रीला आत्महत्या करण्यास अपप्रेरणा देण्यासंबंधीचे गृहीतक	113-अ	विवाहीत स्त्रीला आत्महत्या करण्यास अपप्रेरणा (चिथावणी) देण्यासंबंधीचे गृहीतक
118	हुंडाबळी संबंधीचे गृहीतक	113-ब	हुंडाबळी संबंधीचे गृहीतक
119	न्यायालयाला विवक्षित तथ्यांचे अस्तित्व गृहीत धरता येईल	114	न्यायालयाला विवक्षित तथ्यांचे अस्तित्व गृहीत धरता येईल
120	बलात्काराच्या विवक्षित अभियोगामध्ये संमतीचा अभाव असण्याविषयीचे गृहीतक	114-अ	लैंगिक हमल्याच्या विवक्षित अभियोगामध्ये संमतीचा अभाव असण्याविषयीचे गृहीतक

प्रकरण — आठ			
प्रतिष्ठंभ			
121	प्रतिष्ठंभ	115	प्रतिष्ठंभ
122	भाडेकऱ्याला आणि कब्जाधारक व्यक्तीकडून परवाना मिळालेल्या व्यक्तीला प्रतिष्ठंभ	116	भाडेकऱ्याला आणि कब्जाधारक व्यक्तीकडून परवाना मिळालेल्या व्यक्तीला प्रतिष्ठंभ
123	विनिमयपत्राचा स्वीकर्ता, उपनिहिती किंवा अनुज्ञप्तिधारक यांना प्रतिष्ठंभ	117	विनिमयपत्राचा स्वीकर्ता, उपनिहिती किंवा अनुज्ञप्तिधारक यांना प्रतिष्ठंभ
प्रकरण - नऊ			
साक्षीदारांसंबंधी			
124	कोणाला साक्ष देता येईल	118	कोणाला साक्ष देता येईल
125	तोंडी स्वरूपात संदेश देण्यास असमर्थ असलेला साक्षीदार	119	तोंडी स्वरूपात संदेश देण्यास असमर्थ असलेला साक्षीदार
126	पती आणि पत्नीची विवक्षित प्रकरणांमध्ये साक्षीदार म्हणून सक्षमता	120	दिवाणी दाव्यातील पक्षकार व त्यांच्या पत्नी किंवा त्यांचे पती फौजदरी संपरीक्षेस आधीन असलेल्या व्यक्तीचा पती किंवा त्यांच्या पत्नी
127	न्यायाधीश व दंडाधिकारी	121	न्यायाधीश व दंडाधिकारी
128	वैवाहिक जीवनाच्या काळातील निवेदने	122	वैवाहिक जीवनाच्या काळातील निवेदने
129	राज्यांच्या कारभारासंबंधीचा पुरावा	123	राज्यांच्या कारभारासंबंधीचा पुरावा
130	कार्यालयीन संपर्क व्यवहार	124	कार्यालयीन संपर्क व्यवहार
131	अपराध घडल्यासंबंधी माहिती	125	अपराध घडल्यासंबंधी माहिती
132	व्यवसायक्रमातील निवेदने	126	व्यवसायक्रमातील निवेदने
(1)/(2)			
132 (3)	व्यवसायक्रमातील निवेदने	127	दुभाषी इत्यादींना कलम 126 लागू असणे
133	स्वेच्छापूर्वक पुरावा दिल्याने अप्रकटनाचा हक्क वर्जिला असे होत नाही	128	स्वेच्छापूर्वक पुरावा दिल्याने अप्रकटनाचा हक्क वर्जिला असे होत नाही
134	विधी सल्लागारांकडे केलेली गोपनीय निवेदने	129	विधी सल्लागारांकडे केलेली गोपनीय निवेदने
135	पक्षकार नसलेल्या साक्षीदाराचे हक्कविलेख (दस्ताऐवज) हजर करणे	130	पक्षकार नसलेल्या साक्षीदाराचे हक्कविलेख (दस्ताऐवज) हजर करणे

136	जे दस्तऐवज किंवा वीजकीय (इलेक्ट्रॉनिक) अभिलेख अन्य व्यक्तीच्या कब्जात असताना ते हजर करण्यास ती व्यक्ती नकार देऊ शकली असती असे दस्तऐवज अगर वीजकीय (इलेक्ट्रॉनिक) अभिलेख हजर करणे	131	जे इतर व्यक्तींच्या ताब्यात असताना तो ती हजर करण्यास नकार देऊ शकते असे दस्तऐवज अगर वीजकीय (इलेक्ट्रॉनिक) अभिलेख हजर करणे
137	एखाद्या उत्तरामुळे साक्षीदार गुन्ह्यात गोवला जाईल या कारणामुळे उत्तर देण्याच्या बंधनापासून तो मुक्त नाही	132	एखाद्या उत्तरामुळे साक्षीदार गुन्ह्यात गोवला जाईल या कारणामुळे उत्तर देण्याच्या बंधनापासून तो मुक्त नाही
138	सह अपराधी	133	सह अपराधी
139	साक्षीदारांची संख्या	134	साक्षीदारांची संख्या
प्रकरण - दहा			
साक्षीदारांच्या साक्ष तपासणीविषयी			
140	साक्षीदार हजर करण्याबाबत व त्यांची साक्षतपासणी करण्याबाबतचा क्रम	135	साक्षीदार हजर करण्याबाबत व त्यांची साक्षतपासणी करण्याबाबतचा क्रम
141	पुराव्याच्या स्वीकार्यतेसंबंधी न्यायाधीशाने निर्णय करणे	136	पुराव्याच्या स्वीकार्यतेसंबंधी न्यायाधीशाने निर्णय करणे
142	साक्षीदारांची सरतपासणी	137	सरतपासणी
143	साक्ष तपासणीचा क्रम	138	साक्ष तपासणीचा क्रम
144	दस्तऐवज हजर करण्यासाठी बोलावलेल्या व्यक्तीची उलटतपासणी	139	दस्तऐवज हजर करण्यासाठी बोलावलेल्या व्यक्तीची उलटतपासणी
145	चारित्र्याबाबतचे साक्षीदार	140	चारित्र्याबाबतचे साक्षीदार
146 (1)	उत्तरसूचक प्रश्न	141	उत्तरसूचक प्रश्न
146 (2)/(3)	उत्तरसूचक प्रश्न	142	ते केव्हा विचारता काम नयेत
146 (4)	उत्तरसूचक प्रश्न	143	सूचक प्रश्न केव्हा विचारता येतील
147	लेखी बाबीसंबंधी पुरावा	144	लेखी बाबीसंबंधी पुरावा
148	पूर्वीच्या लेखी कथनांसंबंधी उलटतपासणी	145	पूर्वीच्या लेखी कथनांसंबंधी उलटतपासणी
149	उलटतपासणीत कायदेशीर असलेले प्रश्न	146	उलटतपासणीत कायदेशीर असलेले प्रश्न
150	साक्षीदारावर उत्तर देण्याची सक्ती केव्हा करावयाची	147	साक्षीदारावर उत्तर देण्याची सक्ती केव्हा करावयाची
151	प्रश्न केव्हा विचारावयाचे आणि साक्षीदारावर उत्तरे देण्याची सक्ती केव्हा करावयाची ते न्यायालयाने ठरवणे	148	न्यायालयाने प्रश्न केव्हा विचारावयाचे आणि साक्षीदारावर उत्तरे देण्याची सक्ती केव्हा करावयाची ते न्यायालयाने ठरवणे

152	वाजवी आधारकारणांशिवाय प्रश्न विचारावयाचे नाहीत	149	वाजवी आधारकारणांशिवाय कलम 148 मधील प्रश्न विचारावयाचे नाहीत
153	वाजवी आधारकारणांशिवाय प्रश्न विचारण्यात आला असता त्या बाबतीत न्यायालयाने अनुसरावयाची कार्यपद्धती	150	वाजवी आधारकारणांशिवाय प्रश्न विचारण्यात आला असता त्या बाबतीत न्यायालयाने अनुसरावयाची कार्यपद्धती
154	असभ्य व अपप्रवादात्मक प्रश्न	151	असभ्य व अपप्रवादात्मक प्रश्न
155	अपमान करण्यासाठी किंवा त्रास देण्यासाठी योजलेले प्रश्न	152	अपमान करण्यासाठी किंवा त्रास देण्यासाठी योजलेले प्रश्न
156	सत्यवादित्वाची परीक्षा करणाऱ्या प्रश्नांच्या उत्तरांना प्रतिषेध करणाऱ्या (विरोधणाऱ्या) पुराव्यास बंदी	153	सत्यवादित्वाची परीक्षा करणाऱ्या प्रश्नांच्या उत्तरांना प्रतिषेध करणाऱ्या (विरोधणाऱ्या) पुराव्यास बंदी
157	पक्षकाराने स्वतःच्या साक्षीदारास प्रश्न करणे	154	पक्षकाराने स्वतःच्या साक्षीदारास प्रश्न करणे
158	साक्षीदाराच्या विश्वासपात्रतेबाबत संशय व्यक्त करणे	155	साक्षीदाराच्या विश्वासपात्रतेबाबत संशय व्यक्त करणे
159	संबद्ध तथ्याला पुष्टी मिळण्याकडे रोख असलेले प्रश्न स्वीकार्य	156	संबद्ध तथ्याला पुष्टी मिळण्याकडे रोख असलेले प्रश्न स्वीकार्य
160	साक्षीदाराची आधीची कथने त्याच तथ्यासंबंधी त्याने नंतर दिलेल्या साक्षीला परिपुष्टी देण्यासाठी शाबीत करता येतील	157	साक्षीदाराची आधीची कथने त्याच तथ्यासंबंधी त्याने नंतर दिलेल्या साक्षीला परिपुष्टी देण्यासाठी शाबीत करता येतील
161	कलम 26 किंवा कलम 27 खाली संबद्ध असून शाबीत करण्यात आलेल्या कथनांसंबंधी कोणत्या बाबी शाबीत करता येतील	158	कलम 32 किंवा कलम 33 खाली संबद्ध असून शाबीत करण्यात आलेल्या कथनांसंबंधी कोणत्या बाबी शाबीत करता येतील
162	स्मृतीला उजाळा देणे	159	स्मृतीला उजाळा देणे
163	कलम 162 मध्ये उल्लेखिलेल्या दस्तऐवजात नमूद केलेल्या तथ्यांसंबंधी साक्ष	160	कलम 159 मध्ये उल्लेखिलेल्या दस्तऐवजात नमूद केलेल्या तथ्यांसंबंधी साक्ष
164	स्मृतीला उजाळा देण्यासाठी वापरलेल्या लिखाणाबाबत विरुद्ध पक्षकाराचा हक्क	161	स्मृतीला उजाळा देण्यासाठी वापरलेल्या लिखाणाबाबत विरुद्ध पक्षकाराचा हक्क
165	दस्तऐवज हजर करणे	162	दस्तऐवज हजर करणे
166	मागवण्यात आलेला आणि नोटीशीवरून हजर करण्यात आलेला दस्तऐवज पुरावा म्हणून देणे	163	मागवण्यात आलेला आणि नोटीशीवरून हजर करण्यात आलेला दस्तऐवज पुरावा म्हणून देणे
167	नोटीशीवरून जो दस्तऐवज हजर करण्यास नकार देण्यात आला तो पुरावा म्हणून वापरणे	164	नोटीशीवरून जो दस्तऐवज हजर करण्यास नकार देण्यात आला तो पुरावा म्हणून वापरणे

168	प्रश्न विचारण्याचा किंवा दस्तऐवज हजर करण्याचे आदेश देण्याचा न्यायाधीशाचा अधिकार	165	प्रश्न विचारण्याचा किंवा दस्तऐवज हजर करण्याचे आदेश देण्याचा न्यायाधीशाचा अधिकार
-----	---	-----	---

प्रकरण - अकरा

पुरावा अयोग्यपणे स्वीकृत करणे आणि नाकारणे याविषयी

169	पुरावा अयोग्यपणे स्वीकृत केल्याबद्दल किंवा नाकारल्याबद्दल नवीन न्यायचौकशी नाही	167	पुरावा अयोग्यपणे स्वीकृत केल्याबद्दल किंवा नाकारल्याबद्दल नवीन संपरीक्षा नाही
-----	--	-----	---

प्रकरण - बारा

निरसन व व्यावसाय

170	निरसन व व्यावसाय. अनुसूची	2	अधिनियमितीचे निरसन
-----	---------------------------	---	--------------------